

1511'de öldü. Taht için savaşan oğulları Şehâbeddin ve A'zam Hümâyûn arasındaki mücadeleyi kazanan Hümâyûn, II. Mahmûd Şah unvanıyla sultan oldu (2 Mayıs 1511). Şehâbeddin ise Çanderî'yi elinde tutarak Delhi Sultanı İskender-i Lûdî'ye tâbi oldu. Saltanatını korumayı büyük ölçüde Hindu müttefiki Raca Medni Rai'ye (Madni Ray) borçlu olan II. Mahmûd bir müddet sonra Rai'nin elinde kukla haline geldi. Gucerât Sultanı II. Muzaffer Şah'ın yardımıyla Rai'den kurtulduysa da Lûdîler'e ve diğer Hindu racalarına kapırdığı topraklarını geri alamadı. Sadece Mândû ve çevresiyle sınırlı olan saltanatı, 1531'de Gucerât Sultanı Bahadır Şah'ın Mândû'yu işgali ve Mâlvâ'yı ilhaki ile son buldu. Bu durum aynı zamanda Mâlvâ'daki Halacî hânedanının da sonu oldu. 1535'te Bâbürlü Sultanı Hümâyûn Şah, Bahadır Şah'ı mağlûp ederek Mândû'ya girdi, ancak Bengal'de çıkan huzursuzluklar üzerine geri döndü. Mâlvâ'nın Bâbürlü topraklarına nihâi olarak dahil edilmesi 1561-1562'de Ekber Şah zamanında gerçekleşti. Bu dönemde zirai ve ticarî alanda büyük gelişme kaydeden bölge, imparatorluğun en fazla gelir getiren eyaletlerinden biriydi. 1741'den sonra Nâdir Şah'ın Hindistan'ı işgalinin tesiriyle Mâlvâ'daki Bâbürlü hâkimiyeti zayıfladı ve eyalet bağımsız olmasa da fiilen Hindu kumandanların yönetimine girdi. Bu durum İngilizler'in bölgeyi ele geçirdiği XIX. yüzyıl başlarına kadar devam etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Mahmûd el-Kirmânî, *Me'âşir-i Maḥmûd Şâhî* (nşr. Nûrî'l-Hasan Ensârî), Delhi 1968; Abdürrezzâk es-Semerkindî, *Maṭla'u's-sa'deyn* (nşr. Muhammed Şâfi), Lahor 1941, II, 782-783; M. Biḥamed Hânî, *Târîḫ-i Muḥammedî*, British Library, Or., nr. 137, vr. 312^a, 428^a; Yahyâ Sirhindî, *Târîḫ-i Mübârek Şâhî*, Kalkûta 1931, s. 169, 176; *Târîḫ-i Maḥmûd Şâhî* (nşr. S. C. Misra), Baroda 1988, s. 30-43, 155; Rızkullâh Müştâkî, *Vâkı'ât-ı Müştâkî* (nşr. ve trc. I. H. Siddiqui), Delhi 1993, s. 213-239; U. N. Day, "The Independent Kingdoms of Malwa", *A Comprehensive History of India* (ed. M. Habib – K. A. Nizami), New Delhi 1982, s. 898-937; T. W. Haig – [Riazul Islam], "Mâlwa", *EI²* (İng.), VI, 309-310.

İQTİDAR HUSAIN SIDDIQUI

MAMA HATUN

(ö. 597/1201'den sonra)

Saltuklu melikesi
(1191 - 1200).

Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinden biri olan Saltuklular'dan II. İzzeddin Saltuk'un kızıdır. Uzun süre idareyi elinde bulunduran ağabeyi Nâsirüddin Muhammed'in ardından 587'de (1191) Saltuklu Beyliği'nin başına geçti. Ağabeyi ve yetişkin yeğenleri varken Mama Hatun'un bir kadın olarak başa geçmesi, eski Türk hayatında kadının toplumdaki yerini müslüman oluktan sonra da koruduğunu göstermektedir. Mama Hatun Arap kaynaklarında "Erzurum sâhibesi" olarak gösterilmektedir.

Selâhaddin-i Eyyûbî Suriye'den kuzeye doğru yayılma politikası takip ediyor, Türkmen beylerini itaat altına almaya çalışıyordu. Bu maksatla yeğeni Meyyâfârîkin hâkimi Takıyyüddin Ömer'e görev verdi. Takıyyüddin, Ahlatşahlar'a ait topraklardaki Hani'yi 587'de (1191) işgal etti ve Ahlatşah Seyfeddin Begtemür'ü yenilgiye uğrattı. Bundan cesaret alarak Ahlat üzerine yürüyüp şehri kuşattıysa da başarılı olamadı. Geri dönüp yine Begtemür'e bağlı Malazgirt'i kuşattı. Malazgirt mancınkla dövüldüğü sırada Mama Hatun askerinin başında Takıyyüddin Ömer'e yardıma geldi. Çevreden de katılmalar olmasına rağmen kuşatma uzun sürdü. Takıyyüddin Ömer'in 19 Ramazan 587'de (10 Ekim 1191) vefatı üzerine kuşatmaya son verildi.

Hükümdarlığı konusunda ilk yıllarla ilgili bilgi bulunmamakla beraber Mama Hatun'un son dönemlerde yeğenleriyle iktidar mücadelesi içinde olduğu anlaşılmaktadır. Mama Hatun, muhtemelen başına gelecekleri tahmin edip korkuya kapıldığı için 597'de (1201) Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'e haber göndererek nüfuz ve itibar sahibi bir kimseyle evlen-

mek istediğini bildirdi ve bu konuda kendisine yardımcı olunmasını rica etti. el-Melikü'l-Âdil, Nablus Eyyûbî Valisi Fârisüddin Meymûn el-Kasrî'ye Mama Hatun ile evlenmesini, ayrıca onun ülkesini de yönetmesini tavsiye eden bir mektup yazdı. Teklifi kabul eden Meymûn el-Kasrî, evlenmek için gerekli hazırlıkları yaparken Mama Hatun'un tahttan uzaklaştırılıp hapsedildiğini, yerine yeğeni Alâeddin Melikşah'ın geçtiğini öğrendi. Mama Hatun'un bundan sonraki hayatına dair bilgi yoktur.

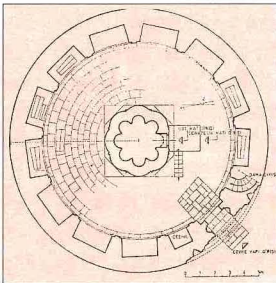
Güçlü, yetenekli ve ihtiraslı bir kadın olan, Erzincan ve Tercan'da hakkında menkıbevi mahiyette hikâyeler anlatılan Mama Hatun (Kara, s. 50-51) siyasi faaliyetleri yanında önemli tarihî eserler de bırakmıştır. Erzincan'da Tercan (eski adı Mamahatun) ilçesindeki kervansaray, mescid ve hamam bunlardandır. Türbesi de bu ilçededir. Yörenin birinci derecede deprem kuşağında olmasına rağmen bu eserlerin günümüze kadar gelmiş olması inşasına ne kadar itina edildiğini göstermektedir (bk. MAMA HATUN KÜLLİYESİ). 1050'de (1640) Tercan'a gelen Evliya Çelebi buranın Tercanlı Ali Ağa'nın zeâmeti ve müslüman bir köy olduğunu, "azize" diye nitelediği Mama Hatun'un Akkoyunlu (doğrusu Saltuklu) padişahlarından birinin "yıldız gibi temiz" kızı olup türbesinin ziyaret edildiğini, nakışlı ve uzunca mermer sanduka ile türbeye yakın bir cami ve bir hamamın bulunduğunu, yedi yıl sonraki gelişinde ise köyün 100 hânedan 200 hâneye çıktığını, "bir hayır sahibi kadın" diye andığı Mama Hatun'un tahsis ettiği vakfa ait gelir kaynaklarına el konulduğunu, bu yüzden sahipsiz kalan imaretin harabe olmaya yüz tuttuğunu belirtmektedir (*Seyahatnâme*, II, 202, 374).

BİBLİYOGRAFYA :

İmâdüddin el-İsfahânî, *el-Fethü'l-kussî* (nşr. C. de Landberg), Leiden 1888, I, 401-405; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, III, 118; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 202, 374; Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1969, I, 126, 127, 128; a.mlf., *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1980, s. 17-18; Tahir Erdoğlan Şahin, *Erzincan Tarihi*, Erzincan 1985, I, 267-268; Ali Sevim – Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, Ankara 1990, I, 149, 150; Ruhi Kara, *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara 1993, s. 50, 51; Abdülkerim Özaydın, "Saltuklular", *Siyâsî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, İstanbul 1994, VIII, 31, 34; Faruk Sümer, "Saltuklular", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Ankara 1971, s. 418-420; G. Leiser, "Saltuk Oghulları", *EI²* (İng.), VIII, 1001.

DURŞUN ALİ ŞEKER

Mama
Hatun
Türbesi
ve türbenin
planı –
Tercan /
Erzincan